

Ракета остигала на вітрі, що віяв із лугів. Клацнули й розчахнулися дверцята. З люка вийшли чоловік, жінка й трійко дітей. Інші пасажери вже простували марсіанським лугом, під їхніми ногами шелестіла трава, а цей чоловік залишився тут, зі своєю родиною.

Його волосся маяло на вітрі, кожна клітинка тіла напружилась, ніби він опинився в безповітряному просторі. Дружина стояла трохи попереду; вона тремтіла. А дітей – цих пушипок [196] кульбаби — здавалося, ось-ось розкидають вітри по всіх кінцях Марса.

Діти підвели голови й глянули на нього. Його обличчя застигло.

– Що сталося? – запитала дружина.

– Ходімо назад у ракету.

– Ти хочеш повернутися на Землю?

– Так. Послухай!

Жалібно завиваючи, дув вітер. Здавалося, ще мить – і марсіанське повітря висмокче його душу, як висмоктують мозок із кістки.

Він дивився на невисокі гори цієї планети – тисячоліття притисли їх своєю вагою. Він бачив старовинні міста – вони погубилися серед лугів, наче тоненькі дитячі кісточки, розкидані в трав'яних озерах.

– Вище голову, Гаррі, – сказала дружина. — Відступати пізно. Ми пролетіли шістдесят з гаком мільйонів миль.

Біляві діти голосно кричали, мов чекаючи, що їм озветься високе склепіння марсіанського неба. Але відповіді не було, тільки швидкий вітер свистів у жорсткій траві.

Похололими руками чоловік підхопив валізи.

– Ходімо, – проказав він так, ніби стояв на березі, а мусив зайти в море і потонути.

Вони ввійшли в місто.

Його звали Гаррі Біттерінг, дружину – Кора, дітей – Тім, Лора і Девід. Вони побудували собі маленький білий будиночок; там приємно було вранці смачно снідати, але страх не минав. Непроханий співрозмовник, він був третім, коли подружжя перешіптувалося вночі в постелі й прокидалося на світанні.

– Ти знаєш, – казав Гаррі, – яке в мене відчуття? Ніби я дрібка солі й мене вкинули [197] у прудкий потік. Ми тут чужинці. Ми земляни. А це Марс. Він для марсіан. Заради всього святого, Коро, купімо квитки й повернімося додому!

Але вона літі не хитала головою:

– Рано чи пізно атомна бомба знищить Землю. А тут ми виживемо.

– Виживемо, але збожеволіємо! "Дон-дін, сім годин! – видзвонював будильник. – Годі спати, пора вставати!"

І вони вставали.

Якесь підсвідоме відчуття спонукало Гаррі щоранку оглядати й перевіряти геть усе, навіть теплий камін і яскраво-червоні журавці у

горщиках, він ніби боявся – раптом щось скоїться. О шостій ранку ракета з Землі привозила свіженьку, ще з запахом друкарської фарби газету. Гаррі розпечатував її і тут-таки, за сніданком, переглядав. Він намагався бути товариським.

– Тепер усе як тоді, коли заселялися нові землі, – виголошував він. – Побачите самі, за кілька літ на Марсі буде мільйон землян. І великі міста будуть, і все таке інше! Казали – нічого у нас не вийде. Казали: марсіани не подарують нам вторгнення. І де ті марсіани? Ані лялечки! Міста є, це так, але ж вони порожні, там ніхто не живе. Хіба не так?

Будинок здригнувся від пориву вітру. Коли перестали бряжчати шибки, Біттерінг проковтнув клубок, що підступив до горла, й подивився на дітей.

– Не знаю, – сказав Девід, – може, скрізь тут і є марсіани, але ми їх не бачимо. Вночі іноді я ніби чую їх. Чую, як вітер жбурляє пісок у вікна. Мені стає лячно. І ввижаються оті старовинні міста в горах, де колись жили [198] марсіани. І знаєш, тату, там ніби хтось ходить. Може, марсіанам не до вподоби, що ми сюди переселилися? Може, вони збираються нам за це помститися?

– Дурниці! – Біттерінг глянув у вікно. – Ми люди порядні, не свині. – Він знову подивився на дітей. – У кожному мертвому місті є привиди. Тобто спогади. – Тепер він пильно дивився на гори. – Ось дивишся на сходи і думаєш: як по них ходили марсіани, які вони на вигляд? І тоді в голові виникає щось схоже на маленький привид – спогад. Це цілком природно. Уява. – Він помовчав.— Сподіваюсь, ти не нишпорив у тих звалищах, га?

– Ні, тату. – Девід вступився у свої черевики.

– Начувайся! Тримайсь од них далі. Подай-но мені варення.

– А все-таки, – сказав маленький Девід, – щось станеться, ось побачиш!

І воно таки сталося, опівдні того самого дня.

"Пора, спотикаючись, уся в сльозах, ішла вулицею селища. Нічого не бачачи, вона вбігла на ґанок.

– Мамо, тату! На Землі – війна! – схлипувала вона. – Щойно був радіосигнал. На Нью-Йорк скинуто атомні бомби! Вибухнули всі міжпланетні ракети. На Марс більше ніколи не прилетять ракети, ніколи!

– Ох, Гаррі! – пані Біттерінг, заточившись, ухопилася за чоловіка й доньку.

– А ти певна, Лоро? – тихо запитав батько. Лора заридала.

– Ми залишимося на Марсі назавжди, назавжди! [199]

Довго ніхто з них не міг вимовити її слова, тільки шумів передвечірній вітер.

Ми залишилися напризволяще, думав Біттерінг. Нас тут усього-на-всього якась тисяча. І немає вороття. Немає вороття. Його обсіпало жаром від страху; піт рясно вкрив обличчя; руки, тіло зволожніли. Йому хотілося вдарити Лору, закричати: "Неправда, ти брешеш! Ракети повернуться!" Але натомість він притис до себе дочку, погладив по голові й мовив:

– Ракети все одно колись прилетять до нас.

– Коли? Через п'ять років? Побудувати ракету – справа складна й довга. Тату, тату, що ж ми робитимемо?

– Робитимемо свою роботу, звісно. Вирощуватимемо врожай, виховуватимемо дітей. Чекатимемо. Житимемо собі, як жили, поки закінчиться війна і знову прилетять ракети.

На ґанок піднялися Тім і Девід.

– Хлопці, – сказав батько, дивлячись над їхніми головами. – Я мушу вам щось сказати.

– Ми вже знаємо, – відповіли вони.

Біттерінг бродив по саду, залишившись наодинці зі своїм страхом. Поки ракети ткали свою срібну павутину в космосі, він ще міг якось миритися з Марсом. Він завжди казав собі: ось захочу, завтра ж куплю квитки й ми повернемось на Землю.

Але тепер срібна павутина розірвалася, ракети валяються безформними купами оплавленого металу й переплутаного дроту. Земляни залишилися на Марсі, на чужій планеті, серед світло-коричневих пісків, на п'яних вітрах; марсіанське літо обпалить їх, наче імбирні коржики; марсіанська зима складе їх у комори. [200]

Що буде з ним, з його родиною? Марс чокав цієї миті. Тепер він поглине їх.

Стискаючи тремтливими руками лопату, Біттерінг став навколішки біля квітника. "Працювати,— думав він, – працювати й про все забути".

Він підвів очі й глянув на марсіанські гори. Колись ці вершини називалися гордими марсіанськими іменами. Земляни, що впали з неба, дивилися на гори, річки, моря – всі вони мали назви, але для чужинців залишалися безіменними. Колись марсіани побудували міста й дали їм назви; підкорили гірські вершини й дали їм назви; плавали по морях і дали їм назви. Гори осунулися, моря висохли, міста перетворилися на

звалища. Однак, незважаючи на це, земляни в глибині душі відчували якусь провину, коли по-своєму називали ці древні пагорби й долини.

Людина не може жити без символів і ярликів. Тому на Марсі все називали по-новому.

Біттерінг відчув себе дуже самотнім тут, під марсіанським сонцем, у своєму саду, де він, нахилившись, висаджував земні квіти у чужий ґрунт.

Думай про щось інше. Весь час думай. Про що завгодно думай. Тільки не про Землю, не про атомну війну, не про знищені міжпланетні ракети.

Він спітнів. Огледівся. Ніхто не дивиться. Він розв'язав краватку. "Ну й нахаба,— подумав. – Спочатку скинув піджак, а тепер і краватку". Дбайливо повісив краватку на гілку персикового дерева – цей саджанець він привіз із штату Массачусетс.

І знов повернувся думками до назв і гір. Земляни все переінакшили. Тепер на Марсі є [201] Гормельські долини, морс Рузвельта, гори Форда, плоскогір'я Вандербільта, річка Рокфеллера. Перші поселенці в Америці вчинили мудріше, вони залишили американським рівнинам їхні стародавні індіанські назви: Вісконсін, Міпнесота, Ліідахо, Огайо, Юта, Мілуокі, Уокеган, Оссео. Давні назви, давній смисл.

Зачудовано дивлячись на гори, він думав: а може, марсіани там? Може, ви мерці, марсіани? Що ж, ми тут самі, відрізані від усього світу. Спускайтеся з гір, проганяйте нас звідси геть! Ми безпорадні!

Порив вітру обсипав його снігопадом персикового квіту.

Він простяг засмаглу руку і скрикнув. Доторкнувся до суцвіть, зібрав їх у пригорщу. Розглядав їх, крутив туди-сюди. Потім покликав дружину:

– Коро!

Вона визирнула з вікна. Бітторіпг кинувся до неї.

– Коро, подивись!

Вона покрутила суцвіття в руках.

– Бачиш? Вони якісь не такі. Вони змінилися! Персик квітне не так!

– Як па мене, звичайний собі квіт,— відказала Кора.

– Ні, не звичайний. Квітки не такі! Ніяк не втямлю, в чому річ. Чи на пелюстку більше, чи, може, листок зайвий, чи не той колір, не так пахнуть?

З дому вибігли діти й задивилися на батька: він метався від грядки до грядки, висмикував редиску, цибулю, моркву.

– Коро, ходи-но сюди, подивись! Цибуля, редиска, морква переходили з рук

У руки. [202]

– Хіба це морква?

– Так... ні. – Вона вагалася. – Не знаю.

– Всі овочі стали якимись інакшими.

– Ніби так.

– Ти и сама бачиш – вони не такі! Цибуля – не цибуля, морква – не морква. Покуштуй-но: смак наче той і водночас не той. Понюхай: і пахне не таї;. – Його опанував страх, серце шалено калатало. – Коро, що

діється? Що це? Нам треба тікати звідси. – Він бігав по саду, обмацував кожне дерево. – Дивись, троянди! Троянди... вони стали зелені!

І вони стояли, дивилися на зелені троянди. А через два дні, галасуючи, прибіг Тім:

– Ідіть подивіться на корову! Я доїв її й побачив... Мерщій!

Вони стояли в хліві й дивилися на свою єдину корову.

У неї ріс третій ріг.

А лужок перед будинком потроху, непомітно набував кольору весняних фіалок. Насіння привезли з Землі, але трава росла ніжно-бузкова.

– Треба тікати звідси, – сказав Бітгерінг.— Почнемо їсти цю гидоту з городу – й самі перетворимося казна на що. Я цього не дозволю. Тільки й залишається – спалити ці овочі!

– Вони ж не отруйні!

– Ні, отруйні. Але отруту важко розпізнати., її дуже мало – всього якась краплина. Не можна цього їсти.

Він розпачливо подивився на будинок.

– Навіть будинок отруєний. Вітер з ним зробив щось. Його спалило повітря. Роз'їв нічний туман. Геть усі дошки пожолобилися. Таких будинків у землян не буває.

– Ат, тобі просто ввижається! [203]

Вій иадяг піджак, зав'язав краватку.

– Я йду до міста. Треба щось робити. Незабаром повернуся.

– Почекай, Гаррі! – крикнула дружина. Але він уже пішов.

У місті, на ґанку бакалійної крамниці, сиділи в затінку чоловіки, поскладавши руки на колінах; повільно, ліниво точилася розмова.

Якби Гаррі мав пістолет, він би вистрілив у повітря.

"Що ви робите, дурні несосвітенні! – думав він. – Сидите собі, мов не чули новин! Нам же не вибратися з Марса! Схаменіться! Хіба вам не страшно? Що ви думаєте робити?"

Хтось привітався:

– Здоров був, Гаррі!

– Слухайте, – почав він, – ви чули вчора новину? Чи, може, не чули?

Люди закивали головами, засміялися:

– Звісно, Гаррі! Як же не чули!

– І що ви думаєте робити?

– Робити, Гаррі? А що тут можна вдіяти?

– Треба будувати ракету, ось що!

– Ракету, Гаррі? Повернутися на Землю, до колишніх турбот і клопотів? Годі тобі, Гаррі!

– Невже ви не хочете повернутися на Землю? Бачили, як зацвів персик? А цибулю бачили? А траву?

– Бачили, Гаррі. Ну то й що? – відказав хтось.

– І це вас не налякало?

– Сказати, щоб дуже, то ні, Гаррі.

– Йолопи!

– Та що з тобою, Гаррі? Біттерінг мало не плакав. [204]

– Ви мусите мені допомогти. Якщо ми залишимося тут, то перетворимося казна на що. Вдихніть-но це повітря! Чуєте? Щось таке в ньому є! Може, якийсь марсіанський вірус, або якесь насіння, чи пилок. Послухайте мене!

Всі дивилися на нього.

– Семе, – звернувся він до одного.

– Що, Гаррі?

– Допоможеш мені будувати ракету?

– Слухай, Гаррі, у мене є ціла купа всякого брухту й деякі креслення. Хочеш працювати в моїй майстерні – ласкаво прошу. За метал заплатиш мені п'ятсот доларів. Якщо працюватимеш сам, то, певне, років за тридцять змайструєш цілком пристойну ракету.

Всі засміялися.

– Не смійтесь!

Сем добродушно дивився на Біттерінга.

– Семе, – раптом сказав той, – в тебе очі...

– А що таке з ними?

– У тебе ж були сірі очі?

– Слово честі, не пам'ятаю.

– Очі в тебе були сірі! Так чи ні?

– Та що тобі до моїх очей?

– А те, що вони в тебе стали якісь жовті.

– Хіба, Гаррі? – байдуже проказав Сем.

– А сам ти став якийсь довгий і тонкий.

– Може, й так, Гаррі.

– Семе, це недобре, що в тебе стали жовті очі.

– А в тебе які, по-твоєму?

– В мене? Звісно, блакитні.

– Тримай-но, Гаррі. – Сем подав йому кишенькове люстерко. – Подивись на себе.

Біттерінг нерішуче взяв люстерко й подивився в нього. [205]

У глибині його блакитних очей ховалися ледь помітні золотаві лелітки.

Якусь хвилю панувала тиша. Тоді Сем обізвався:

– Ти що накоїв, Гаррі? Розбив моє люстерко.

Гаррі Біттерінг улаштувався в Семовій майстерні і заходився будувати ракету. Люди стояли в дверях, неголосно розмовляли, посміювалися. Інколи допомагали Гаррі підняти що-небудь важке. А то стояли собі й дивилися на нього жовтавими очима.

– Час вечеряти, Гаррі, – нагадав хтось. Прийшла дружина, принесла вечерю в кошику.

– Не їстиму я цього, – сказав він. – Від сьогодні їстиму лише те, що в холодильнику. Те, що ми привезли з Землі. А з нашого городу – нічого.

Дружина стояла й дивилася на нього.

– Не зможеш ти побудувати цю ракету.

– Коли мені було двадцять, я працював на заводі. Знаюся на металі. Головне – почати, а тоді й інші допоможуть, – відповів він. На дружину не дивився, знай собі розгортав креслення та синьки.

– Ох, Гаррі, Гаррі, – скрушно промовила вона.

– Ми мусимо звідси вибратися, Коро. Мусимо!

Ночами над пустельними, осяяними місячним світлом морями трав, де вже дванадцять тисячоліть, наче розкидані шахи, білили марсіанські міста, безперестанку вія і; вітер. Біттерінгів [206] дім у селищі землян здригався, наче в передчутті якихось перемін.

Біттерінг лежав у постелі, відчуваючи, як у нього ніби ворухиться кожна кістка, змінює форму, плавиться, мов золото в тт;глі. Поруч лежала дружина, засмагла від довгих сонячних днів. Осі вона спить, смаглява, золотава, майже до чорноти обпалена сонцем, і діти сплять у своїх ліжках, паче відлиті з металу, лише самотній вітер, вітер перемін, вив в саду в кронах колишніх персикових дерев, у бузковій траві, зриває пелюстки з зелених троянд.

Страх нічим не проженеш. Він хапає за горло, стискає серце. Він проступає холодним потом під пахвами, на скронях, на тремтливих долонях.

На крайнебі зійшла зелена зірка.

Якесь дивне слово зірвалося з вуст Гаррі.

– Йоррт,– повторив він. – Йоррт. Марсіанське слово. Але ж він не знає марсіанської мови!

Серед ночі він схопився з ліжка й зателефонував Сімпсону, археологові.

– Сімпсоне, що таке "Йоррт"?

– Старовинна марсіанська назва нашої Землі. А що?

– Так, нічого.

Він випустив телефонну трубку.

– Алло, алло, алло, алло! – кричала трубка, а він сидів і невідривно дивився на зелену зірку. – Алло, Біттерінг! Гаррі, ти слухаєш?

Дні були заповнені скреготом металу. Біттерінг складав каркас ракети; йому неохоче, байдужо допомагали трос чоловіків. За якусь годину він уже втомився, довелося сісти відпочити. [207]

Він надяг піджак, зав'язав краватку.

– Я йду до міста. Треба щось робити. Незабаром повернуся.

– Почекай, Гаррі! – крикнула дружина. Але він уже пішов.

У місті, на ґанку бакалійної крамниці, сиділи в затінку чоловіки, поскладавши руки на колінах; повільно, ліниво точилася розмова.

Якби Гаррі мав пістолет, він би вистрілив у повітря.

"Що ви робите, дурні несосвітенні! – думав він. – Сидите собі, мов не чули новин! Нам же не вибратися з Марса! Схаменіться! Хіба вам не страшно? Що ви думаєте робити?"

Хтось привітався:

– Здоров був, Гаррі!

– Слухайте, – почав він, – ви чули вчора новішу? Чи, може, не чули?

Люди закивали головами, засміялися:

– Звісно, Гаррі! Як же не чули!

- І що ви думаєте робити?

- Робити, Гаррі? А що тут можна вдіяти?

- Треба будувати ракету, ось що!

- Ракету, Гаррі? Повернутися на Землю, до колишніх турбот і клопотів? Годі тобі, Гаррі!

- Невже ви не хочете повернутися на Землю? Бачили, як зацвів персик? А цибулю бачили? А траву?

- Бачили, Гаррі. Ну то й що? – відказав хтось.

- І це вас не налякало?

- Сказати, щоб дуже, то ні, Гаррі. .

- Йолопи!

- Та що з тобою, Гаррі? Біттерінг мало не плавав. [204]

- Ви мусите мені допомогти. Якщо ми залишимося тут, то перетворимося казна на що. Вдихніть-но це повітря! Чуєте? Щось таке в ньому є! Може, якийсь марсіанський вірус, або якесь насіння, чи пилوک. Послухайте мене!

Всі дивилися на нього.

- Семе, – звернувся він до одного.

- Що, Гаррі?

– Допоможеш мені будувати ракету?

– Слухай, Гаррі, у мене є ціла купа всякого брухту й деякі креслення. Хочеш працювати в моїй майстерні – ласкаво прошу. За метал заплатиш мені п'ятсот доларів. Якщо працюватимеш сам, то, певне, років за тридцять змайструєш цілком пристойну ракету.

Всі засміялися.

– Не смійтесь!

Сем добродушно дивився на Біттерінга.

– Семе, – раптом сказав той, – в тебе очі...

– А що таке з ними?

– У тебе ж були сірі очі?

– Слово честі, не пам'ятаю.

– Очі в тебе були сірі! Так чи ні?

– Та що тобі до моїх очей?

– А те, що вони в тебе стали якісь жовті.

– Хіба, Гаррі? – байдуже проказав Сем.

– А сам ти став якийсь довгий і тонкий.

– Може, й так, Гаррі.

– Семе, це недобре, що в тебе стали жовті очі.

– А в тебе які, по-твоєму?

– В мене? Звісно, блакитні.

– Тримай-но, Гаррі. – Сем подав йому кишенькове люстерко. – Подивись на себе.

Біттерінг нерішуче взяв люстерко й подивився в нього. [205]

У глибині його блакитних очей ховалися ледь помітні золотаві лелітки.

Якусь хвилю панувала тиша. Тоді Сем обізвався:

– Ти що накоїв, Гаррі? Розбив моє люстерко.

Гаррі Біттерінг улаштувався в Семовій майстерні й заходився будувати ракету. Люди стояли в дверях, неголосно розмовляли, посміювалися. Інколи допомагали Гаррі підняти що-небудь важке. А то стояли собі й дивилися на нього жовтавими очима.

– Час вечеряти, Гаррі, – нагадав хтось. Прийшла дружина, принесла вечерю в кошику.

– Не їстиму я цього, – сказав він. – Від сьогодні їстиму лише те, що в холодильнику. Те, що ми привезли з Землі. А з нашого городу – нічого.

Дружина стояла й дивилася на нього.

– Не зможеш ти побудувати цю ракету.

– Коли мені було двадцять, я працював на заводі. Знаюся на металі. Головне – почати, а тоді й інші допоможуть, – відповів він. На дружину не дивився, знай собі розгортав креслення та синьки.

– Ох, Гаррі, Гаррі, – скрушно промовила вона.

– Ми мусимо звідси вибратися, Коро. Мусимо!

Ночами над пустельними, осяяними місячним світлом морями трав, де вже дванадцять тисячоліть, наче розкидані шахи, білили марсіанські міста, безперестанку вія і: вітер. Біттерінгів [206] дім у селищі землян здригався, наче в передчутті якихось перемін.

Біттерінг лежав у постелі, відчуваючи, як у нього ніби ворухиться кожна кістка, змінює форму, плавиться, мов золото в тиглі. Поруч лежала дружина, засмагла від довгих сонячних днів. Осі вона спить, смаглява, золотава, майже до чорноти обпалена сонцем, і діти сплять у своїх ліжках, наче відлиті з металу, лише самотій вітер, вітер перемін, виє в саду в кронах колишніх персикових дерев, у бузковій траві, зриває пелюстки з зелених троянд.

Страх нічим не проженеш. Він хапає за горло, стискає серце. Він проступає холодним потом під пахвами, на скронях, на тремтливих долонях.

На крайнебі зійшла зелена зірка.

Якесь дивне слово зірвалося з вуст Гаррі.

– Йоррт,– повторив він. – Йоррт. Марсіанське слово. Але ж він не знає марсіанської мови!

Серед ночі він схопився з ліжка й зателефонував Сімпсону, археологові.

– Сімпсоне, що таке "Йоррт"?

– Старовинна марсіанська назва нашої Землі. А що?

– Так, нічого.

Він випустив телефонну трубку.

– Алло, алло, алло, алло! – кричала трубка, а він сидів і невідривно дивився на зелену зірку. – Алло, Біттерінг! Гаррі, ти слухаєш?

Дні були заповнені скреготом металу. Біттерінг складав каркас ракети; йому неохоче, байдужо допомагали трос чоловіків. За якусь годину він уже втомився, довелося сісти відпочити. [207]

– Ця все висота, – засміявся хтось із помічників.

– А ти їси, Гаррі? – запитав другий.

– Їм, їм, – сердито відповів той.

– Все з холодильника?

– Так!

– А ти худнеш, Гаррі!

– Неправда!

– І вищаєш!

– Брешеш!

Через кілька днів дружина відвела його вбік.

– Гаррі, запаси в холодильнику вийшли. Він порожній. Доведеться тобі харчуватися тим, що росте на Марсі.

Він важко опустився на стілець.

– Треба ж тобі щось їсти, – вела далі дружина.— Ти он як змарнів.

– Так, – відповів він.

Біттерінг узяв сендвіч, оглянув його з усіх боків і відкусив шматочок.

– Досить уже працювати, вистачить на сьогодні, – мовила Кора. – Он яка спека. Діти збираються погуляти, викупатися в каналі. Ходімо, прошу тебе.

– Я не можу марнувати час. Зараз усе вирішує час!

– Ну хоч на годинку, – наполягала вона.— Поплаваєш, тобі це на користь.

Він підвівся. Піт рясно вкривав усе тіло.

– Гаразд, гаразд. Дай мені спокій. Іду.

– От і добре, Гаррі.

День був погідний, пекло сонце. Воно пропалювало рівнину, скидаючись на велетенське око. Вони йшли берегом каналу, діти в купальниках побігли вперед. Невдовзі зупинилися відпочити, поїли сендвічів з м'ясом. Гаррі [208] подивився на дітей, на дружину — вони були засмаглі, майже коричневі. А очі — жовті, хоч ніколи вони не були

жовті! Його пройняв дроз, але незабаром минув, наче його змила спекотна хвиля; приємно було лежати отак на осонні. Йому вже не було страшно — він надто втомився.

– Коро, відколи в тебе жовті очі? Вона здивувалася.

– Не знаю. Певне, завжди були такі.

– А може, вони були карі й пожовтіли протягом оцих трьох місяців?

Вона прикусила губу.

– Ні. А чому ти питаєш?

– Так просто. Ще посиділи.

– їв дітей теж очі жовті, – сказав Біттерінг.

– Таке буває: діти ростуть, і колір очей змінюється.

– А може, й ми теж діти. Принаймні для Марса. Оце так думка! – він засміявся. – Мабуть, я таки поплаваю.

Вони пірнули в воду. Гаррі занурювався дедалі глибше, досяг дна і ліг, наче золота статуя в зеленій тиші. Навкруги – вода, тиша, спокій. І рівна, повільна течія легенько несе тебе кудись.

"Якщо полежати отак довше, – подумав він,— вода обробить мене, виїсть м'ясо, оголить кістки, наче корали. Залишиться тільки кістяк. А згодом вода побудує на ньому щось своє, обплутає водоростями – зеленими, червоними, жовтими. Все змінюється. Змінюється. Повільні, глибинні, мовчазні зміни. А хіба не те саме отам, нагорі?"

Крізь воду він побачив сонце – теж марсіанське, [209] перемінене іншим і повітрям, і часом, і простором.

"Там, нагорі, – велика річка, – думав він,— марсіанська річка, і всі ми, в наших будинках з гальки й валунів, лежимо на дні, наче раки-самітшіки, а вода змиває нашу колишню плоть, видовжує наші кістки, і..."

Він дозволив воді винести його крізь м'яке світло на поверхню. Тім сидів на березі й уважно дивився на батька.

– Ута,– сказав хлопець.

– Що таке? – перепитав батько. Хлопець усміхнувся.

– Ти ж знаєш. Ута – по-марсіанському батько.

– Де це ти навчився?

– Не знаю. Всюди. Ута!

– Що ти хочеш? Хлопець зам'явся.

– Я... я хочу змінити ім'я.

– Змінити ім'я?

– Так. Підпливла мати.

– А чим тобі не подобається твоє ім'я? Тім засовався.

– Учора ти кликала мене: Тім, Тім, Тім, а я й не зважав. Думав, це не мене. У мене інше ім'я, і я хочу, щоб мене звали по-новому.

Біттерінг ухопився за стінку каналу; він весь похолов, лунко, повільно калатало серце.

– Як же це по-новому?

– Ліннл. Правда, гарне ім'я? Можна мені так зватися? Ну, будь ласка... можна?

Біттерінг помацав рукою чоло: обсіли думки – ота ракета, працюєш сам-один, і навіть у своїй родині ти самотній, такий самотній...

Він почув голос дружини: [210]

– А чом би її ні? Потім почув і свій голос: — Можна.

– Е-ге-ге-е-й! – закричав хлопець. – Я – Ліннл! Я – Ліннл!.

Отак він кричав і, пританцьовуючи, біг через луг.

Біттерінг зирнув на дружину.

– Навіщо ми це зробили?

– Не знаю, – відповіла вона. – А втім, що тут поганого?

Вони йшли далі серед горбів. Ступали по старих мозаїчних доріжках, минали водограї, які ще бризкали водою. Доріжки влітку вкривала тонка плівка прохолодної води. І можна було цілий день чалапати по них босоніж, наче по ручаях бродом.

Вони підійшли до невеличкого, давно покинутого марсіанського особняка, що стояв на пагорбі. Звідси відкривався гарний краєвид на долину. Коридори, обличковані блакитним мармуром, фрески на всю

стіну, плавальний басейн. Надворі спека, а тут свіжість і прохолода. Марсіани не визнавали великих міст.

– Як тут гарно! – мовила Кора. – Може, переїдемо сюди на літо?

– Ходімо, – сказав Біттерінг. – Час повертатися в місто. Багато роботи, треба закінчувати ракету.

Але цього вечора, коли він працював, йому з думки не йшов особняк з прохолодного блакитного мармуру. Минали години, і дедалі частіше здавалося, що ракета не така вже й потрібна.

Спливали дні, тижні; Біттерінгом поволі оволоділа нехіть до будівництва ракети. Не було колишньої наснаги, ревності. Він і сам злякався [211] своєї байдужості. Але якось усе так склалося – спекота, гаряче повітря, працювати важко...

На ґанку майстерні почулися притишені голоси.

– Чули? Всі їдуть.

– Еге ж. їдуть. Біттерінг вийшов.

– Куди це?

Вій побачив: по вулиці, здіймаючи куряву, їхали ваговози, в яких було повно меблів і дітей.

– Переселяються в особняки, – сказав хтось на ґанку.

– Так, Гаррі. І я переїду. І Сем теж. Правда, Семе?

– Авжеж. А ти, Гаррі?

– Я маю тут роботу.

– Пхе, робота! Доробиш ракету восени, коли стане прохолодніше.

Біттерінг зітхнув.

– Каркас уже готовий.

– Восени працюватиметься краще. Голоси ліниво бриніли в розпеченому повітрі.

– Треба працювати, – правив своєї Біттерінг.

– Відклади до осені, – заперечували йому. І це звучало розсудливо й правильно.

"І справді, восени діло піде краще,— подумав Біттерінг. – Часу буде скільки завгодно".

Ні! – задихаючись, кричало щось у самісінькій глибині його єства, заховане десь далеко, щільно зачинене. – Ні! Ні!

– Восени! – промовив він.

– їдьмо, Гаррі, – сказали йому всі.

– Гаразд, – погодився він, відчуваючи, як [212] його тіло плавиться в розпеченому повітрі.— Гаразд, відкладу до осені. А тоді знову візьмуся за роботу.

– Я вподобав собі особнячок біля Тірра-ка-налу,— мовив хтось.

– Біля каналу Рузвельта, чи що?

– Тірра. Це стародавня марсіанська назва.

– Але ж на карті...

– Забудь про ту карту... Тепер він називається Тірра. І я собі підшукав гарпеньку місцину в Пілланських горах.

– Це гори Рокфеллера?

– Це Пілланські гори, – заперечив Сем.

– Гаразд, – погодився Біттерінг, сповитий гарячим душним повітрям. – Пілланські то й Пілланські.

Наступного дня, – а він видався спекотний, тихий – його родина старанно навантажувала ваговоз.

Лора, Тім і Девід тягали клунки. Чи то пак клунки тягали Ттіл, Ліннл і Верр – отак вони тепер себе називали.

Всі меблі залишили в маленькому білому будиночку.

– У Бостоні наші меблі були привабливі,— сказала Кора. – І в цьому будинку теж. Але в тому особняку!.. Ні. Ось повернемося восени, й вони знову стануть у пригоді.

Біттерінг не заперечував.

– Я знаю, які там потрібні меблі, – перегадом сказав він. – Великі, зручні...

– А як бути з твоєю енциклопедією? Хіба ти не береш її з собою?

Біттерінг відвів очі.

– Приїду наступного тижня й заберу.

– А свої нью-йоркські сукні ти взяла? — запитали вони дочку. [213]

Дівчина здивовано глянула на них.

– Навіщо? Вони тепер мені ні до чого.

Перекрили гаї, воду, замкнули двері її вийшли до машини. Батько зазирнув у кузов ваговоза.

– Ти ба! Ми зовсім мало беремо з собою,— сказав він. – Порівняно з тим, що ми привезли на Марс, це просто пригорща!

Він завів ваговоз.

З хвилину невідривно дивився на маленький білий будиночок – хотілося кинутися до нього, доторкнутися до нього, попрощатися з ним; він почув себе так, ніби вирушав у далекі мандри її ніколи посправжньому не повернеться до всього, що залишив тут, ніколи більше все це не буде йому зрозумілим, своїм.

Саме цієї миті проїжджав на ваговозі Сем зі своєю родиною.

– Гей, Біттерінг! Поїхали!

І машина покотилася з міста стародавньою дорогою. У той самий бік їхали ще шістдесят ваговозів. Вони здійняли; важку хмару куряви, що мовчазно зависла над містом. Голубіла під сонцем вода в каналах, у кронах чудернацьких дерев пробігав легіт.

– Прощавай, місто! – мовив Біттерінг.

– Прощай, прощай! – підхопили дружина її діти, махаючи руками.

І вже більше ні разу не озирнулися.

За літо до дна висохли канали, Літо пройшло по лугах, наче полум'я. У збезлюднілому селищі землян лущилась і відшаровувалась фарба на стінах будинків. На задвір'ях висіли автомобільні шини; ще недавно на них гойдалися діти, а тепер вони застигли в спекотному [214] повітрі, наче маятники годинників, що зупинились.

У майстерні поволі іржавів каркас ракети.

Тихого осіннього дня Біттерінг – він тепер був дуже смаглявий і золотоокий – стояв на схилі горба за своїм особняком і дивився на долину.

– Час повертатися, – сказала Кора.

– Так, але ми не поїдемо, – спокійно відповів він. – Навіщо?

– А твої книжки? А твій вихідний костюм? (Твої ллє, сказала вона, і твій йор уеле рре".)

– У місті нікого немає. Ніхто туди не повертається, – завважив він. – Та й навіщо? Зовсім ні до чого.

Дочка ткала гобелени, сини награвали пісеньки – один на старовинній флейті, другий на сопілці; веселий сміх відлунював у мармуровому особняку.

Біттерінг дивився вниз, на долину, на далеке селище землян.

– Які дивні, смішні будинки будують жителі Землі.

– Інакших не вміють, – задумливо промовила дружина. – Ну й бридкі ті земляни. Я рада, що їх уже нема.

Вони подивилися одне на одного, злякані тим, що сказали. Потім засміялися.

– Куди ж вони ділися? – замислено обізвався Біттерінг.

Він глянув на дружину. Вона була смаглява й струнка, як їхня дочка. А Кора дивилася на чоловіка – він здавався їй майже таким юним, як і їхній старший син.

– Не знаю, – сказала вона.

– Мабуть, повернемося в місто наступного року. Чи, може, за рік або два, – незворушно [215] мовив він. – А поки що... мені душно. Ходімо купатися.

Вони відвернулися від долини. Взявшись за руки, рушили до басейну, тихо ступаючи по доріжці, де струменіла прозора вода ручая.

Минуло п'ять років, і з неба впала ракета. Задимлена, вона лежала в долині. З неї висипалися люди.

– Перемога! Війна на Землі закінчилася! — галасували вони. – Гей! Ми прилетіли вам на поміч!

Але селище, побудоване американцями, мовчало. Мовчали будиночки, мовчали перикові дерева, мовчали амфітеатри. В порожній майстерні іржавів кістяк недобудованої ракети.

Прибулі обшукали пагорби. Капітан влаштував свій штаб у давно покинутому шинку. Лейтенант прийшов до нього з рапортом.

– Місто безлюдне, але па пагорбах ми знайшли місцевих жителів, марсіан. Вони смагляві, жовтоокі. Зустріли нас вельми гостинно. Ми з ними трохи поговорили. Дуже швидко засвоюють англійську мову. Певен, сер, ми з ними налагодимо вельми дружні стосунки.

– Смагляві, кажете? – замислено промовив капітан. – А чи багато їх?

– Приблизно шістсот чи вісімсот. Вони мешкають у мармурових звалищах, сер, на пагорбах. Високі на зріст, міцні. Жінки вродливі.

– Чи вони сказали вам, лейтенанте, що сталося з тими людьми, які прилетіли? Землі ї побудували це селище?

– Вони уявлення не мають, що сталося з ним та з його жителями.

– Дивно. Може, марсіани повбивали їх усіх? [216]

– З вигляду вони дуже миролюбні, сер. Певне, якась епідемія спустошила це поселення.

– Може, й так. Мабуть, це одна з тих загадок, яких нам ніколи не розгадати. Про та-, ке іноді пишуть у книжках.

Капітан окинув поглядом кімнату, заповнену шибками, за ними – сині гори вдалині, канали, в яких під яскравим світлом струменіла вода. Раптом почувся шерех вітру. Капітан здригнувся. Потім, оговтавшись, постукав пальцем по карті, яку припилював кнопками на голому столі.

– У нас багато роботи, лейтенанте.

Сонце сідало за сині гори, а капітан усе говорив і говорив.

– Треба будувати нові селища. Шукати корисні копалини:, закладати шахти. Взяти бактеріологічні проби. Роботи – хоч відбавляй. А всі попередні звіти втрачені. Треба заново скласти карти, дати назви горам, річкам і таке інше. Треба трохи уяви. Он ті гори назвемо горами Лінкольна. Що ви на це скажете? Цей канал буде каналом Вашінгтона, пагорби ген там... ті пагорби ми можемо назвати на вашу честь, лейтенанте. Дипломатія. А ви з ґречності можете назвати якесь місто моїм ім'ям. Непогано придумано, га? І чому б не назвати оцю улоговину долиною Ейнштейна, а он ту... Та чи ви слухаєте мене, лейтенанте?

Той насилу відірвав погляд від сповитих лагідним серпанком пагорбів, що синіли вдалині, за покинутим містом.

– Прошу? Так-так, звичайно, сер! [217]